Müslümanlığı,
Tasavvufçuların Evliyâları Deşifre Ediyor.

Feriduddin AYDIN
feriduddin@gmail.com

دار العِبَر للطباعة والنشر
Al-Ibar Publishing
İstanbul-2018

Müslümanlığı, Tasavvufçuların Evliyâları Deşifre Ediyor.

Müslümanlığın içyüzünü keşfedebilmek için onun birincil dayanağı olan **tasavvuf** ve onun da temelindeki **evliyâcılık** hakkında köklü bilgilere sahip olmak gerekir.

Tasavvuf, bin yıl önce *-İslâm'a alternatif bir din olarak-* kurgulanmış bulunan ***Müslümanlık*** projesinin altyapısını oluşturur. Tasavvufun da temel taşı ***evliyâcılıktır***. İslâm tarihi *-birikimli ve erbap tarihçi sosyologlar tarafından dakik şekilde-* araştırıldığı takdirde, vaktiyle İslâm'a karşı başlatılmış olan yarı örtülü savaşın stratejisi için başta üç kavramın belirlendiği anlaşılacaktır: ***Müslümanlık***, ***Tasavvuf*** ve ***evliyâcılık***. Bunlar birbirini besleyen üç temel unsur olarak dizayn edilmiştir. Bu proje esasen ırkçı eğilimden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Aslında bu eğilimin arka planında İslâm öncesi inançlara duyulan özlemi ve İslâm'ın *(sözde)* Araplar tarafından dayatılmış olmasına karşı duyulan tepkiyi varsaymak gerekir. Nietikm ırkçı eğilim bu duyguların bir sonucudur.

Birbirini tamamlayacak şekilde zamanla zenginleştirilen bu üç kavramdan evliyâcılığa olağanüstü bir içerik kazandırılmıştır. Bu sayede Türk Tasavvufu, Müslümanların her alanda yaşamını etkileyen muazzam bir kurum haline getirilmiştir. Bu gayretler, çok geçmeden asırlar önce semeresini vermiş, ***«Arap Dini»*** olarak damgalanan ve sahadan tasfiye edilen İslâm'ın bıraktığı boşluk, ***-tasavvuf ve evliyâcılıkla*** *karakterize edilen-* ***Müslümanlıkla*** doldurulmuştur.

Vaktiyle İslâm'ı tedricen yıpratıp onu tarihe gömmek isteyenler, *-bu amaçla yola çıkarken, her şeyden önce-* insanoğlunun zaaflarını çok iyi keşfetmiş olmalılar. Bu suretle insan psikolojisini yönetmede ve yönlendirmede büyük bir başarı sergilemişlerdir. Ashabın *-vahiy karşısında-* gösterdiği teslimiyetten ilham alan bu teorisyenler, Müslümanlığı kurgularken, büyük olasılıkla *-hedef edindikleri kitlenin hayalinde-* Hz. Peygamberi canlandıracak figürlere ihtiyaç duymuşlardır. Böylece, uygun gördükleri esrarengiz tiplere kerâmet adı altında hayâli roller biçerek *-erken dönemde-* ***evliyâcılık*** akımının temelini atmışlardır. Müslümanlıkta spiritüalist düşüncenin ilk adımda böyle hareketlendirildiğini tahmin etmek güç değildir.

Bu suretle Müslümanlığı, *-İslâm'ın aksine-* bir sırlar dini olarak örmek için zemin hazırlanmıştır. Amaçlı olarak *-cami ile mezarlık arasına sıkıştırılan-* Müslümanlığa insanı angaje etmek için, *-saygıdan ve hayatın bütün disiplinlerinden soyutlanmış-* kuru bir kelimeden ibaret kalan **«sevgi»** sözcüğü, yoğun bir malzeme olarak kullanılmıştır. Onun içindir ki Müslüman Türkler, İslâm'la tanıştıkları tarihten bugüne kadar Hz. Muhammed'i, daima ***«Sevgili Peygamberimiz»*** olarak benimsemiş ve onu bu spekülatif nitelik içinde özümsemişlerdir. Nitekim Müslüman Türkün muhayyilesinde hiçbir zaman bir ***«Şanlı Peygamber»*** profili canlanmamıştır, bugün de canlanmamaktadır. Aksine Hz. Peygamber, ***«Sevgili Peygamberimiz»*** diye zihinlerde ancak *-sevimli bir pamuk dede olarak-* yaşatılmıştır. Böyle bir şahsiyet ise *-bir elinde tespih, öbür elinde baston, ak sakallı sarıklı cübbeli-* bir din adamından, ya da bir Nakşbendî şeyhinden farksızdır. Sadece sözleri ve yaşantısı tarikat şeyhlerinkinden biraz daha ezoterik bir mahiyete sahiptir.

Anlamı tartışılır bir ***«sevgili»*** etiketiyle zihinlere işlenen bu kişiliğin, iblis tiynetli proto tiplerini üretebilmek için birkaç malzemeye daha ihtiyaç vardı. Müslümanlığın

teorisyenleri bunları da bulmuşlardır: ***Gayb*** *(bilinmezlik)* ve ***kerâmet*** *(olağanüstülük)*.. ***Evliyâcılık*** işte bu iki kavram üzerinde temellendirilmiştir.

Evliyâ**:** Arapça bir kelimedir ve çoğuldur. Onun tekili ***«velî»***dir. Fakat Müslümanlar Arapça ile ilgilenmedikleri için çoğulu tekilin yerinde kullanmak, hatta çoğulu ***«evliyâlar»*** diye bir daha çoğul yapmak onlar için sorun olmamıştır. Önemli olan veli ya da evliyâya ait sırlar âlemidir; bu âlemde cereyan etmiş olan olağanüstülükler cümbüşüdür. Evliyâcılık bu sayede köklü bir müessese haline getirilmiş, yüzyıllar boyu üretilen kerâmet masallarıyla ciltler dolusu bir mitolojik kültür oluşturulmuştur. Vurgulamak gerekir ki ***Müslümanlığın*** temel felsefesi ***tasavvuf***, tasavvufun da cazibe kaynağı ***evliyâcılık*** mitolojisidir.[1]

---

[1] Tasavvuftaki evliyâcılık mitolojisini, ilk zahidlerin hayat tarihçeleriyle karıştırmamak gerekir. Çünkü ilk zahidlerin, *-tasavvuf dönemi henüz başlatılmadan-* yaşadıkları kesindir. Çoğu tabiîn döneminde yaşamış olan bu şahsiyetler, «***zuhhâd*** زُهَّاد» olarak bilindikleri gibi «***Ubbâd*** عُبَّاد» ve «***nussâk*** نُسّاك» olarak da nitelenmişlerdir.

Zâhidâne yaşam tarzına ilişkin en eski eserin, **Hz. Hüseyi**'in oğlu **Ali Zeynulâbidîn** (658-710)'e ait «***es-Sahîfetu fi'z-Zühd*** الصحيفة في الزهد» olduğu söylenmektedir. İmamî Şiîlerin ünlü mercilerinden olan **Kuleynî** (864-941), bu risaleyi el-Kâfi adlı kitabına derç etmiştir. Tasavvuftan önceki zühd dönemine ait en kapsamlı eser ise **Abdullah İbn el-Mubarek** عبد الله بن ابمبارك (181/797)'e aittir. Eserinin adı «***Kitabu'z-Zühd ve'r-Reqâiq*** كتابُ الزهد والرقائق»'dir. Ayrıca **Esed b. Musa** أسد بن موسي (750-827) ve İmam **Ahmed bin Hanbel** أحمد بن حنبل (780-855)'in «***Kitabu'z-Zühd*** كتاب الزهد» olarak aynı adı taşıyan eserleri de bu konuda kâleme alınmış en eski ve muteber kaynaklardır.

İslâm tarihinde zühd döneminden sonra -*Tasavvuf dönemi başlamadan*- bir ara dönemin daha yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu ara dönemde de nispeten mistik bir hayat geçirmiş ünlüleri konu edinen eserler yazılmıştır. Bunların en iyi bilinenleri şunlardır:

1) **Ebu Saîd b. el-A'râbî** أبو سعيد بن الأعرابي (öl.952), Tabakatu'n-Nussak طبقات النسّاك

2) Ebu Bekr Muhammed b. Davud ez-Zahid أبو بكر بن محمد بن داود الزاهد (öl.953) Ahbaru's-Sufiyye ve'z-Zühd أخبار الصوفية وازهد. Ancak bu dönemde yazılanların şaibeli olduklarına işaret etmek gerekir.

Zahidler dönemini izleyen ilk dönem tasavvufçuluğunun ürünlerine gelince, bunlarda evliyâcılıktan söz edilmiş ise de genelde ünlü sûfîlerin uzlet ve mücâhede ile geçen yaşam tarzlarına daha ağırlık verilmiştir. Şu var ki –çok sonraları ortaya çıkan tarikatçılık döneminde yazılanlar kadar müptezel olmasalar bile- bu eserlerde Kitap ve Sünnetin ruhuna uygunluk aranmamalıdır. Tasvvufçuluğun bu birinci aşamasında kâleme alınmış kaynaklar kısaca şöyle sıralanabilir:

1) **Ebubekr Muhammed b. İshaq el-Kelabâzî** أبو بكر محمد بن إسحاق الكلاباذي (öl. 990), et-Ta'arruf li mezhebi ehli't-Tasavvuf التصرُّف في مذهب أهل التصوف

2) **Ebu Abdirrahman es-Sülemî** أبو عبد الرحمن السلمي (öl. 1021), Tabakatu's-Sufiyye طبقات الصوفية

3) **Ebu Nuaym el-İsfahanî** أبو نعيم الإصفهاني (öl. 1038), Hilyetu'l-Evliyâ ve Tabakatu'l-Asfiya حلية الأولياء وطبقات الأصفياء

4) **Ebu'l-Kâsim el-Kuşeyrî** أبو القاسم عبد الكريم بن هوازن القشيري (öl. 1072), er-Risale fi İlmi't-Tasavvuf في الرسالة علم التصوُّف

5) **Eubu'l-Hasan Ali b. Osman el-Hucvîrî** أبو الحسن علي بن عثمان الحجوري (öl. 1072), Keşfu'l-Muhcûb كشف المحجوب

Evliyâcılık mitolojisi; aslında vaktiyle -*İslâm'a karşı üretilmek istenen alternatif dinin altyapısını oluşturmak üzere, duygusallaştırılmış kitlelere yönelik*- bir ***«Allah ile aldatma»*** projesi olarak başlatılmıştır. Dolayısıyla bu yolda sarf edilen gayretlerin sonuç verebilmesi için öncelikle insanların duygusallaştırılması büyük önem taşır. Çünkü rüştünü yitirmiş, mantık ile duygu arsında denge kurmaktan aciz toplulukları hayâl âleminde yüzdürmek, onları ***batıla***, ***yanlışa*** ve ***çirkine*** inandırmak, ***hakka***, ***doğruya*** ve ***güzele*** inandırmaktan çok daha kolaydır.

İslâm tarihinde, daha doğrusu Müslümanlık tarihinde, -*kırılma noktaları olarak nitelenebilen*- fitne ve kaos dönemlerinde bu faaliyetler daha çok yoğunlaşmıştır. Çünkü insanların perişanlığından böyle durumlarda istifade etmek, onları bu yollarla sömürmek, daha kolaylaşmıştır. Nitekim ***«evliyâ»*** diye meşhur edilen tiplerin çoğalması, kerâmet masallarıyla doldurulmuş kitapların artış göstermesi, türbe yapımının yaygınlaşması, tarikatların çeşitlenerek halk arasında rağbet görmesi bu dönemlere rastlamaktadır. Onun için Müslümanlığın İslâm'dan tamamen farklı bir din olduğunu ayrıca ortaya koyan güçlü kanıtlardan biri olarak ***evliyâcılık*** ve ***kerâmetçilik***, aynı zamanda bu yapay dinin iç yüzünü de gözler önüne sermektedir.

Mistik figürlerin evliyâ adı altında ilahlaştırılarak, haklarında mitolojik kitapların yazılması daha sonra tarikatçılık hareketlerinin hız kazanmasıyla birlikte başlar. Bunların da ilklerinin adlarını şöyle sıralayabiliriz:

1) **Hüseyn b. Nasr EL-Cuhenî** ابن خميس حسين بن نصر الجهني (öl. 1157), Menakibu'l-Ebrar ve Mehasinu'l-Ahyar مناقب الأبرار ومحاسن الأخيار

2) **Feridüddin Attar** فريد الدين العطار (öl. 1229), Tezkiratu'l-Evliyâ تذكرة الأولياء (Aslı arşça yazılmıştır)

3) **Abdullah b. Es'ad el-Yâfi**'î عبد الله بن أسعد اليافعي (öl. 1367), Rawzu'r-Reyahîn fî Menakibi's-Salihîn روض الرياحين في مناقب الصالحين

4) **Abdurrahman Câmî** نور الدين عبد الرحمن الجامي (öl. 1492), Nefehatu'l-Uns min Hadarati'l-Kuds نفحات الأنس في حضرات القدس (Aslı arşça yazılmıştır)

5) **Abdulvahhab eş-Şaranî** عبد الوهاب الشعراني (öl. 1565), Levakihu'l-Envar fî Tabaqâti'l-Akhyar

6) **Safiyyudîn Hüseyn b. Ali el-Kâşifî** صفي الدين حسين بن علي الكاشفي (öl. 1503), Reşahât Anu'l-Hayat رشحات عين الحياة (aslı arşça yazılmıştır)

7) **Muhammed Abdurraûf el-Munavî** محمد عبد الرؤوف المناوي (öl. 1622) El-Kevakibu'd-Durriyye fî Teracîmi's-Sâdâti's-Sufiyye الكواكب الدرية في تراجم السادات الصوفية